

Boekbesprekingen

Eggink, J. e.a. (red.), *De kunst van het mores leren. Opstellen opgedragen aan J. E. G. C. Dibbits bij zijn afscheid als hoogleraar sociale pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam*. Acco, Amersfoort/Leuven, 1988, 254 pag., f39,-, ISBN 90 334 9026 9.

Het bespreken van een vriendenboek is een hachelijke onderneming. Het is zelfs de vraag of een vriendenboek wel te bespreken is in de gebruikelijke zin van het woord. Bij het samenstellen van een liber amirocum lijkt immers in het algemeen het gebaar voorop te staan. En, een gegeven paard ziet men nu eenmaal niet in de bek. In dat licht lijkt bijna elke kritische noot die de boekbespreker kraakt ongepast. Wie er toch aan begint moet maar weten dat de taak zo'n boek te bespreken net zo ondankbaar is als het dankbaar is zo'n boek te mogen ontvangen.

Toch moet het mogelijk zijn de persoonlijke motieven die de auteurs met hun schrijfsels hebben recht te doen en hun cadeaus desondanks op wetenschappelijke merites te beoordelen. Wat dat betreft heeft de redactie van de bundel ons echter met een wel haast onmogelijke taak opgezadeld. Zij, zeven man sterk, zou toch in staat geweest moeten zijn meer eenheid te scheppen dan nu gebeurt in plaats van de suggestie te wekken dat de auteurs ook werkelijk is gevraagd over een bepaald onderwerp te schrijven. Nu blijkt de aanlokkelijke titel van het boek "De kunst van het mores leren" slechts in twee of drie van de tweeëntwintig bijdragen echt inhoudelijk terug te keren. Dat is toch voor de eventuele kopers van het boek, die geen relatie met de vertrekkende hoogleraar hebben een bedrieglijke verhouding. Ik voelde mij althans flink bekocht en mij waren nog niet eens kosten in rekening gebracht.

In de verantwoording van de indeling van de bundel kan ik de redactie ook niet echt volgen. "Met de opbouw van de bundel is geprobeerd om te accentueren wat de auteurs gemeenschappelijk bezighoudt en daarom heeft de redactie ervan afgezien de bijdragen louter op alfabetische volgorde van auteursnamen op te nemen" (p. 12), alsof dat als ideale systematiek werd gezien en men zich een beetje voor de uiteindelijk gekozen indeling schaamt. Voor dat laatste is misschien ook wel enige reden, als we bedenken dat de meeste bijdragen zich zonder enig bezwaar van de ene naar de andere afdeling laten verplaatsen.

De animo om en bijdrage te leveren was, zo meldt

de redactie, te groot voor een boek van 250 pagina's. Dat maakte dus wel degelijk selectie mogelijk. "Voor de selectie van artikelen is uitgegaan van gebieden die de speciale aandacht van Dibbits hebben. Een tweede criterium vormde de relatie van de auteurs met Dibbits als collega, student, vriend, of een combinatie daarvan" (p. 11). Maar we mogen toch niet aannemen dat door op die manier te schiften de echt briljante bijdragen over het onderwerp dat de in de titel van het boek wordt aangeduid zijn weggevallen.

De eerste serie van vier artikelen is samengebracht onder de rubriek "Pedagogisch bedrijf". Eigenlijk gaat alleen het eerste artikel van E. Mulder onder de titel "Onder professoren" over dat onderwerp. Het biedt ons een nauwkeurige blik in het pedagogische bedrijf van zo'n zestig jaar geleden: het conflict tussen Gunning en Kohnstamm over de betekenis van gewoontevorming in de opvoeding. We lezen veel over *jalousie de métier* en persoonlijke omstandigheden en maar weinig over de precieze inhoudelijke tegenstellingen, maar het eerste is in dit geval volgens Mulder ook bepalender dan het tweede.

Het verhaal van G. F. Heyting gaat niet over het pedagogisch bedrijf zelf, maar is zuiver wetenschapstheoretisch van aard. Zij werkt een stelling bij haar proefschrift nader uit: "De rede brengt geen wereldbeelden voort ze ondermijnt ze". Ze benadrukt het hypothetisch karakter van regulatieve ideeën en de beperkte voorspelbaarheid van de effecten. Haar voorbeelden zijn niet pedagogisch. Haar enige voorbeeld ontleent ze aan M. Weber die in 1905 stelt dat als door een storm een rotsblok langs een berghelling naar beneden valt niet te voorspellen is hoe dat rotsblok versplinteren zal en waar de stukjes terecht zullen komen. Haar afwijzing van Zijdervelds vlucht in ironie en haar pleidooi voor creativiteit zijn prijzenswaardig maar moeten op een pedagogisch werker even overtuigend overkomen als de eerste zin van de Jehova getuige die je uit je zondagse uitslap haalt. Maar misschien is de redactie hier weer meer te laken dan de auteur, want ik beoordeelde de bijdrage van Heyting nu in het kader van de rubriek waarin zij schrijft.

Nee, dan zegt de bijdrage van H. C. M. Michiels meer over het pedagogische bedrijf. Onder de titel "Het welwezen" behandelt hij de agogisering van het welzijnswerk, zoals hij het noemt. Het gaat om de trend waarin het individueel welbevinden in de benaderingswijze centraal is komen te staan; de beweging waarin de subjectieve factor de politiek-maatschappelijke naar de achtergrond heeft gedrongen. Het gaat om een ontwikkeling waarover

Dibbits aan het begin van de jaren zeventig de hoop uitsprak dat zij slechts kortstondig in die richting zou gaan. Hoewel Michielse in mijn ogen op een nogal omslachtige wijze analyseert, maakt hij aannemelijk genoeg dat het met die trend helaas voorlopig om een blijvertje gaat.

In de bijdrage van A. L. T. Notten verzanden we weer in de wetenschapstheoretische algemeenheden. Uit zijn slotsom blijkt dat hij er weinig voor voelt het anti-pedagogische credo de opvoeding af te schaffen te volgen. Ook ziet hij weinig in het bezingen van opvoedingsidealen of het beschrijven van leefwereldsituaties van jongeren. Waar het volgens hem op aan komt is dat pedagogen radicaal hun eigen zelfinterpretatie bevorderen. Een ding is duidelijk: credo's winnen aan welluidendheid naarmate zij algemener worden geformuleerd. Het is echter de vraag of Notten in dit geval echt Popper, Lakatos, Kuhn, Habermas, Devereux en al die Nederlandse imitatoren hoeft aan te roepen om tot die slotsom te komen.

Hoewel de tweede rubriek "Cultuur en geschiedenis" zo ruim gekozen is dat zij als vangnet voor niet in andere rubrieken passende bijdragen zou kunnen dienen, zijn de hierin ondergebrachte artikelen toch een graad specifiek. B. van Gent presenteert in "Volwasseneneducatie en kunst in Nederland; de schilder als intermediair" een deel van een omvangrijker onderzoek. Hij laat in grove lijnen, die hij in de middeleeuwen laat beginnen, zien dat schilderkunst niet alleen werd gewaardeerd op esthetische gronden maar ook als middel tot ethische vorming. Het gaat dus in deze bijdrage weer over het onderwerp 'de kunst van het mores leren' in een wel heel speciale betekenis.

Het lijkt eigen aan de pedagogische en andragologische discipline dat zij niet aan zichzelf genoeg heeft. Niet omdat zij niet op eigen benen kan staan, maar omdat zij voortdurend door de veelzijdigheid van haar object het terrein van andere disciplines betreedt. De pedagoog of andragoloog is dan verplicht meer dan voldoende expertise te tonen op dat tweede vakgebied. Nu komt het nogal eens voor dat men los van de vraag of men erin slaagt in het tweede vakgebied een voldoende te halen het eigen vakgebied vergeet. Dat gevaar lopen zoals we zagen pedagogen die zich met wetenschapstheoretische vraagstukken bezighouden. Nu de kunst in de mode is moeten sociale wetenschappers die zich op dat terrein bewegen de toets der kritiek als kunsthistorici kunnen doorstaan. Dat geldt dus ook voor de tweede bijdrage in de rubriek "Cultuur en geschiedenis" die handelt over de kunst van het mores leren in de kunst: H. B. A. M. Teunissen "De signatuur van Rafael".

De relatie tussen pedagogiek en geschiedenis was ons natuurlijk al veel langer vertrouwd, al heeft men zo'n vijftien jaar geleden de historische pedagogiek omgedoopt tot geschiedenis van opvoeding en on-

derwijs en daarmee besloten de kunst van het mores leren niet langer zelf te willen beoefenen maar haar nog slechts in een veilig verleden te beschrijven. Dat geldt voor M. E. P. Ras in "Pedagogische Eros en het eiland in de Duitse meisjesbeweging", en voor "Jeugd is een argloos overmoedig spel"; de jeugdbewegingstraditie in de Nationale Jeugdstorm" van P. de Rooy, al is het niet al te moeilijk de normatieve oordelen van de auteurs uit hun historische descriptieve aanpak te destilleren. Het aardigste verhaal van de hele bundel vind ik "De Hobby Club; opkomst en neergang van een jongensdroom" van B. Kruihof, over hoe een in de Tweede Wereldoorlog geschreven boek ("De jongens van de Hobby Club" van Leonard de Vries) ten grondslag lag aan een naorlogse beweging. Kruihof schrijft het best van de verzamelde auteurs in die zin dat je bij hem het minst van de woorden merkt (M. Emants). Hij veronderstelt in zijn opstel de geschiedenis van de twintigste eeuwse jeugdbeweging terecht bekend en schept zo de achtergrond van zijn verhaal zonder deze zelf te hoeven schilderen. Op de voorgrond staat zijn eigen jeugdervaring, die hoewel zij uit een latere periode stamt, het gevoel voor de aantrekkingskracht van het technische zo op de lezer overbrengt dat het merkwaardige verhaal van de Hobby Club als meeslepende beweging geloofwaardig wordt. Zelf had ik nog wel meer willen horen over Kruihofs gepruts met zijn kristalontvanger, maar belangrijker lijkt het dat hij door überhaupt iets over zichzelf te vertellen zijn verhaal precies die persoonlijke toets verleent die ik bij de zich wat dit betreft in allerlei rare bochten wringende auteurs zo mis. Nu kan het zijn dat Dibbits best tevreden is met de persoonlijke motieven zoals die door de andere auteurs naar voren worden gebracht, maar daar heb ik als bespreker geen boodschap aan. En zo merk ik dat ik ondanks mijn voornemen niet in de persoonlijke motieven van auteurs te treden er toch over dreig te spreken.

Een informatieve historische bijdrage van G. A. Egas over de identiteit van socialistische cultuurpolitiek in Nederland onder de titel "Kiezen wat voor mensen geschikt is" besluit de rubriek "Cultuur en Geschiedenis".

In de derde rubriek "Jongeren in beeld" zijn we wat de leeropdracht van Dibbits betreft bij een centrale thematiek aangeland, omdat er meer over de ontwikkeling van wat je de sociale pedagogiek in engere zin zou kunnen noemen aan de orde komt. De titelbijdrage van J. L. Hazekamp en W. F. van Stegeren die een helder overzicht geeft van de ontwikkeling van het jeugdonderzoek na de Tweede Wereldoorlog en de bijdrage van A. Zijp en D. van Zuilen "Het doosje van Pandora; jeugdonderzoek tussen 'storm and dress'" vullen elkaar mooi aan.

Hoewel B. Vreeburg later in de bundel in zijn bijdrage "Vorming als levenskunst" de manier waarop men de geschiedenis van het jeugdonderzoek in

schema zet (morele bezorgheid in de jaren vijftig, gevolgd door emancipatiegerichtheid, afgeïsoleerd door leefwereldsdescriptie) als te grof en ongenueanceerd bekritiseert, mogen we toch constateren dat de actuele discussie vooral bepaald wordt door vragen rond het leefwereldonderzoek. Van dergelijk onderzoek worden in de bundel ook twee voorbeelden gegeven. "Echt verliefd"; betekenissen in liefdestaal van jongeren" van M. E. Keizer en "Geslachtsrol-attituden" in een internetnische disco" van V. J. Welten. Van deze voorbeelden ben ik, het leefwereldonderzoek zoals het sinds het midden van de jaren zeventig in de theoretische pedagogiek ontwikkeld werd van nabij kennende, erg geschrokken. Hier kampt men met kinderziekten die elders nog niet zijn uitgevonden. Het eerste verhaal verdrinkt voor meer dan de helft in werk dat R. Barthes op dit gebied deed en leverde mij geen nieuwe informatie over de betekenis van verliefdheid bij een niet nader gespecificeerde groep jongeren tussen twaalf en twintig jaar. In het tweede verhaal vind ik bijvoorbeeld vooral de geschoktheid van de observatoren waarvan in het verslag melding wordt gemaakt schokkend. Natuurlijk is er van alles te zeggen van het mannelijk vertoon, de ruwe benaderingswijzen en de wijze waarop de rest van het publiek zich in de bezochte disco in zulke gevallen afzijdig houdt, maar deze observatoren kwamen door verbazingwekkende veldvreemdheid niet eens aan observatie toe. Dat in de verslaglegging wel elementen van relativisering te vinden zijn moge blijken uit het volgende citaat: "Als voorbeeld kan dienen de opmerking van de observator bij het tweede beschreven incident, waar ze dacht dat het meisje ternauwernood aan verkrachting of iets dergelijks was ontkomen. Het is de vraag of zij dit goed heeft geïnterpreteerd". (p. 194) Als het bij sommige gegevens zo overduidelijk is dat zij 'meer zeggen over de observatoren dan over het geobserveerde' wat is dan de waarde van het materiaal wanneer dat minder duidelijk is? Als Notten bij zijn opmerkingen over leefwereldonderzoek (p. 53) voorbeelden als de hierboven aangeduide op het oog had kan ik me voorstellen dat hij er voor de pedagogiek niet veel van verwacht. Ook kan ik nu een aardige discussie tussen een aantal auteurs uit de bundel over leefwereldonderzoek en de waarde ervan voor de pedagogiek voorstellen. A. Zijp en D. van Zuilen bijvoorbeeld hebben wat dat betreft twijfels bij het politieke attitudesonderzoek van Meeus en Raaymakers en prijzen het in deze bundel opgenomen verliefdheidsonderzoek van Keizer juist weer aan.

Professionaliseringsmoeilijkheden in het jongerenwerk in het algemeen worden besproken in de bijdrage van I. van der Zande en Y. te Poel onder de titel "Met de schriftjes op tafel?" Zij komen tot de slotsom dat de gebrekkige professionalisering en de conjunctureel optredende identiteitscrises in het jongerenwerk alles te maken hebben met het duister blijven van de mores, zoals zij de ethische beroeps-

code in dit verband noemen. H. C. S. Konijn behandelt het concrete dilemma in het jongerenwerk van de commerciële zelfbeheer-projecten waarbij bijvoorbeeld gesubsidieerde instellingen winst maken door verkoop van soft drugs. "Koffie Verkeerd?" luidt de titel van de bijdrage waaraan een uitgebreider onderzoeksverslag ten grondslag ligt. Zij zet de vragen systematisch op een rij. Hier heeft de pragmatiek van het gewone pedagogische bedrijf de roep om de mores al weer doen verstommen.

Over de vierde en laatste rubriek wil ik betrekkelijk kort zijn. Misschien komt het wel doordat de titel "Mores leren" suggereert dat de in dit deel opgenomen bijdragen nu eindelijk eens echt over het in de titel aangeduide onderwerp gaan dat deze zo tegenvallen. Voor het feit dat ik B. Vreeburg in zijn zwerftocht langs vooral grote filosofen in diens "Vorming als levenskunst" ook na herhaalde lezing gewoon niet volgen kan wil ik mijn excuses maken. Het is niet anders. Wat de bijdragen van L. G. Chr. Grabandt over levensbeschouwelijke vorming in het basisonderwijs en de bijdrage van F. Keja onder de titel "Romana, Reformatie en Paulus' hartzeer" betreft behoud ik me het recht voor, omdat ze zo buiten het kader vallen van wat we vandaag de dag sociale pedagogiek noemen, ze dan toch buiten de *bespreking* van het boek te houden. Over het onderzoek van Van IJendoorn naar de relatie tussen moraliteit, autoritarisme en ethnocentrisme kunnen we op vele andere plaatsen ook lezen. Het maakt deel uit van een grote serie verwante publikaties in diverse periodieken. Het gaat natuurlijk niet echt over mores *leren* en het feit dat Tjeerd Dibbits de auteur in de Frankfurter Schule introduceerde kan toch moeilijk als de aandrift voor dit onderzoek worden gezien. Adorno's F-schaal is voor zover ik weet nog nimmer als kenmerkend Frankfurteriaans gepresenteerd, maar werd destijds in inleidingen juist altijd tevoorschijn getoverd om te laten zien dat die Frankfurters wel degelijk ook aan empirisch onderzoek deden. Ook de analyse van F. L. A. Rang van het verhaal van Kleist "Über das Marionettentheater", waarin de intellectueel wordt aangespoord om opnieuw van de boom der kennis te eten om nieuwe rationaliteit en twijfel op te doen, moge dan voor Dibbits geschreven zijn de opmerking dat Dibbits er begrip en waardering voor zal hebben dat de christelijke traditie in Kleists verhaal aanwezig blijft vind ik als persoonlijk motief toch wat mager. En, over mores leren gaat het als altijd goed geschreven verhaal van Rang natuurlijk ook al helemaal niet, ondanks die aansporing tot herhaaldelijk zondeval. Deze bijdrage van Rang, die we steeds meer leren kennen als een krachtig verdediger van de erfenis van de Verlichting, had natuurlijk in de door de redactie opgerekte eerste rubriek thuis gehoord. Maar het persoonlijke motief dat L. Dasberg aan haar bijdrage verbindt is het merkwaardigst van alle. Het opstel gaat over Tolstoj. Als christen-anar-

chist had Tolstoi een belangrijke invloed op het Nederlandse geestelijke klimaat rond Kees Boeke, dat weer heel wat invloed had op Tjeerds kindertijd en jeugd. Vandaar. Het opstel gaat over "Tolstoy as a prophet of doom" en had als zodanig wonderwel gepast in een aan Lea Dasberg gewijd liber amicorum. Dat dit laatste opstel van deze overigens Nederlandse bundel in een in mijn oren nogal knullig Engels is gesteld, terwijl de auteur nu juist onder andere haar kracht ontleende aan een uitzonderlijk doeltreffend gebruik van de rijkste taal van de wereld, het Nederlands (J. Sperna Weiland), is een schandaal.

Ik moest in deze recensie van dit vriendenboek wel spreken over de persoonlijke motieven waarmee de auteurs hun bijdrage verantwoorden, want dat is het wat het bijzondere van zo'n boek uitmaakt. Het is ook alleen maar op het eerste gezicht ongegeneerd om dat te doen, want het gaat daarbij nu juist om die persoonlijke motieven die men publiek wenst te maken. Zorgen dat je je pen niet voorbij schrijft is natuurlijk een stuk gemakkelijker dan zorgen dat je je mond niet voorbij praat. Toch houdt een dergelijke kritiek iets vreemds en daarom heb ik er voor gekozen haar vooral naar voren te brengen in verband met auteurs die ik wat beter ken, al wens ik de aard van de gemaakte opmerkingen geldig te verklaren voor bijdragen aan een liber amicorum in het algemeen. Hoe complex de overwegingen ook zijn en hoeveel redenen ter verontschuldiging er ook kunnen worden aangevoerd, de redactie van de bundel geldt de meeste kritiek. Te prijzen is de redactie in het gevarieerde gezelschap dat zij als auteurs heeft aangetrokken, vooral omdat zij zich niet tot zogenaamde prominenten wenste te beperken. Blijft de vraag of zo'n bundel een handelseditie verdiend. Het lijkt beter in de toekomst wetenschappelijke vriendenboeken uit te brengen als speciaal nummer van een van de wetenschappelijke tijdschriften. Dan heeft niemand last van een diversiteit die, gepresenteerd als boek, altijd bezwaar zal blijven oproepen.

B. Levering

S. A. Rosenfield, *Instructional Consultation*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ., 1987, XII + 291 pag., f113,50, ISBN 0 8058 0014 X (via Bookimpex, 's-Gravenhage, nr. 567035/307009W8).

Instructional Consultation bevat informatie die van belang is voor die 'schoolpsychologen' die te maken hebben met consultatie. Hieronder wordt verstaan

het raadplegen van experts door onderwijsgeevenden over kinderen die (leer)problemen hebben. Het doel van een dergelijke consultatie is dat aanwijzingen gegeven worden aan de onderwijsgeevenden over de wijze waarop de problemen aangepakt en opgelost kunnen worden.

Het boek bevat vier verschillende delen (secties). In het eerste deel wordt nader uitgewerkt hoe een consultatie-proces verloopt en welke problemen zich daarbij kunnen voordoen.

In het tweede deel staat de samenwerking tussen schoolpsycholoog en onderwijsgevende centraal. Het uitgangspunt is dat de leerling geholpen kan worden door de onderwijsgevende. De leerkracht moet bij zijn taak als hulpverlener professioneel ondersteund worden. Dit proces begint met adequate probleemidentificatie en analyse. De probleemidentificatie vindt plaats via interview-technieken. Via systematische observatie in de klas en analyse van het curriculum kan inzicht worden verkregen in de aard van de leerproblemen.

In het derde deel wordt nader ingegaan op de vraag welke interventies moeten plaats vinden om de problemen op te lossen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen planning, implementatie en evaluatie. De expert moet niet alleen thuis zijn op het terrein van de onderwijs- en leerpsychologie, maar evenzeer op het terrein van de (vak)didactiek. Eerst moet hij precies vaststellen hoe de leerling leert en met name hoe deze zijn eigen leerprocessen vorm geeft. Vervolgens moet hij nagaan hoe de interactie tussen leerling en leraar zodanig bevorderd kan worden dat de beoogde verbetering binnen de klas-situatie plaats vindt.

Het vierde en laatste deel betreft de vraag hoe een consultatie afgerond kan worden. Welke criteria zijn er op grond waarvan geconcludeerd kan worden dat de consultatie klaar is en dat de interventies het gewenste effect gesorteerd hebben.

Zoals gezegd bevat dit boek informatie over de wijze waarop consultatie zo effectief mogelijk kan zijn. In feite is het een praktisch boek. Wel wordt steeds aangesloten bij theoretische inzichten en resultaten van empirisch onderzoek, waarbij veel recente bronnen zijn geraadpleegd. Ofschoon de richtlijnen sterk toegeschreven zijn naar angelsaksische onderwijs-situaties lijken ze ook waardevol voor in ons land praktiserende onderwijs-psychologen, bijvoorbeeld in het veld van onderwijsbegeleiding.

L. F. W. de Klerk

Mededelingen

Inhoud andere tijdschriften

Comenius

8e jaargang, nr. 3, 1988

Kohnstamm: universeel intellectueel, door I. Weijers

Algemene en beroepsvorming in de 'risicomaatschappij', door G. Kraayvanger en B. Onna
Katholieke onderwijzersopleidingen, door H. de Frankrijker en J. Schellekens

Stedelijke straatjeugd 1890-1900, door C. van der Veere

Het rendement van cultureel kapitaal, door G.W. Meijnen

Pedagogisch Tijdschrift

13e jaargang, nr. 5, 1988

Effecten van differentiatie en heterogeniteit in de eerste fase voortgezet onderwijs, door J. Terwel
Differentiatie bij het leren van technische vaardigheden, door L.F.W. de Klerk, A. Schouten en J.M.M. van der Sanden

Differentiatie in het Vernieuwd Secundair Onderwijs, door J. van Damme

Bevorderende en remmende factoren voor interne differentiatie in een heterogene klas, door H. Bonset en J.S. ten Brinke

Schoolloopbanen en differentiatie in het funderend onderwijs, door G.W. Meijnen

Programmadiifferentiatie in de schoolorganisatie, door P. de Koning

Tijdschrift voor Onderwijsresearch

13e jaargang, nr. 5, 1988

Reflecteren in systematische samenspraak, door J.M.C. Nclissen

Differentiële effecten van vraagvorm bij aardrijkskunde- en natuurkunde-examens, door H. van den Bergh, M. Eiting en M. Otter

Notities en Commentaren

De wens naar een nauwere samenhang tussen O.T.G.-onderzoek en opdrachtonderzoek, door P. Vedder

Tijdschrift voor Orthopedagogiek

27e jaargang, nr. 9, 1988

Het opvoedingsbegrip van J.F.W. Kok, door J.J.C. van Leeuwen

Opvoedproces en opvoeding, door A.B.J. Verstege

Reflectie, een zinvol criterium voor doorverwijzing?, door M.A. Wolters, F.A. de Kort en C.A. van Loon

Negativisme in het contact tussen geestelijk gehandicapte kinderen en hun ouders, door M.J.A. Egberts, C.G.C. Janssen, J. Stolk en J.H.P. Mulder

Ontvangen boeken

Aspeele, M.J., N. Delagrangé, F. De Roo, *Inleiding tot de wiskunde-didactiek*. Acco, Leuven/Amersfoort, 1988 f 31,-.

Doornbos, K., C.M. van Rijswijk, A.F.D. van Veen (red.), *Verschuivingen in orthopedagogische werkvelden*. Swets & Zeitlinger, Lisse, 1988, f 34,95.

Esch, W. van, *Schoolbesturen en de vrijheid van onderwijs* (dissertatie). Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, Nijmegen, 1988.

Gijselaers, W.H., *Kwaliteit van het onderwijs gemeten* (dissertatie). Rijksuniversiteit Limburg, Maastricht, 1988.

Hout, J.F.M.J. van, *Onderzoekers in opleiding* (dissertatie). Instituut voor Onderzoek van het Wetenschappelijk Onderwijs, Nijmegen, 1988.

Lenders, J., *De burger en de volksschool* (dissertatie). SUN, Nijmegen, 1988, f 38,50.

Markey, J.P., *Vergeten jeugd*. Acco, Leuven/Amersfoort, 1988, f 33,75.

Pijning, H.P., P. Span, B. van Beurden (red.), *Psychologie in het onderwijs van motorische vaardigheden*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1988, f 24,75

Streumer, J.N., *Evalueren van technieken* (dissertatie). Academisch Boeken Centrum, De Lier, 1988

Vries, B. de, *Het leven en de leer* (dissertatie). Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen, Nijmegen, 1988.